

Розсоха Сергій Сергійович,
кандидат юридичних наук, докторант
науково-дослідного інституту морського і космічного
права

Деякі філософсько-правові аспекти адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності

Філософсько-правові виміри адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності набувають особливої значущості в умовах становлення та розвитку демократичного суспільства, оскільки формують базові підходи до впорядкування правовідносин у сфері нотаріату. У сучасних умовах нотаріат виконує важливу функцію забезпечення правової визначеності, прозорості цивільного обороту та стабільності суспільних відносин. Процеси глобалізації, імплементація міжнародних стандартів і динамічний розвиток цифрових технологій зумовлюють необхідність перегляду традиційних моделей організації нотаріальної діяльності та засад її адміністративно-правового забезпечення. Сучасний нотаріат виступає ефективним інструментом захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що зумовлює його значення як інституту позасудового врегулювання спорів.

Стефан Маген, дослідник у галузі філософії права, зосереджує увагу на проблемах нормативності позитивного права, його взаємозв'язку із соціальними фактами та методологічних засадах сучасних правових систем, розкриваючи зміст філософії права як філософської дисципліни, що досліджує природу правової нормативності, співвідношення права і моралі, юридичну дійсність, зобов'язальну силу права, а також тлумачення і застосування правових норм. У межах такого аналізу виокремлюються основні підходи до розуміння права, зокрема концепції природного права, юридичного позитивізму, теорії соціальних фактів та інших сучасних теоретичних напрямів. Природно-правова традиція виходить з того, що нормативність права ґрунтується на об'єктивних моральних засадах, що відображено у поглядах античних і середньовічних мислителів, які пов'язували дійсність позитивного права з його відповідністю моральному порядку. Юридичний позитивізм, натомість, пояснює обов'язковість права через соціальні факти та усталені правила поведінки, які визнаються і підтримуються правовою спільнотою. У цьому контексті підкреслюється значення підходів, що обґрунтовують сприйняття правових норм як обов'язкових із внутрішньої позиції учасників правової системи, а також концепцій, які розглядають право як самостійну нормативну систему, відокремлену від моралі та емпіричних соціальних чинників [1].

Видання підзаконних нормативно-правових актів спрямоване на конкретизацію та деталізацію положень профільного законодавства у сфері

нотаріальної діяльності. Так, наказом Міністерства юстиції України від 17 лютого 2014 року № 357/5 затверджено порядок проведення перевірок організації роботи державних нотаріальних контор і архівів, діяльності приватних нотаріусів, дотримання ними правил вчинення нотаріальних дій та ведення нотаріального діловодства. Зазначений акт прийнято на виконання Закону України «Про нотаріат», який визначає повноваження Міністерства юстиції України у сфері організації та контролю нотаріальної діяльності, а також Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», що встановлює загальні засади реалізації владних повноважень. Основним призначенням таких перевірок є забезпечення додержання законодавчих вимог державними і приватними нотаріусами, контроль за належною організацією їх роботи, процедурою вчинення нотаріальних дій, станом діловодства та рівнем якості нотаріальних послуг. Нормативно передбачено проведення планових і позапланових перевірок: планові здійснюються не частіше одного разу на два роки, охоплюють період від попередньої перевірки та проводяться за затвердженим графіком, тоді як позапланові проводяться за дорученням Міністерства юстиції або його територіальних органів, а також на підставі звернень фізичних чи юридичних осіб [2].

Окрім безпосереднього публічного адміністрування, до елементів адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності належать також концепції, стратегії та інші програмні засади правового регулювання у відповідній сфері. Прикладом такого підходу є Концепція реформування органів нотаріату в Україні, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 24 грудня 2010 року № 3290/5. Зазначена Концепція була спрямована на формування комплексного бачення функціонування нотаріату та створення впорядкованої системи нотаріальних органів з метою надання правових і нотаріальних послуг відповідно до міжнародних стандартів. Її стратегічним завданням визначалося поетапне оновлення нотаріату як інституту позасудового захисту цивільних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Реалізація Концепції передбачала досягнення таких результатів, як становлення єдиного нотаріату, запровадження професійного самоврядування нотаріусів, підвищення якості нотаріальних послуг і посилення гарантій ефективного захисту прав громадян [3].

У вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах простежується тенденція до осмислення філософських засад нотаріальної діяльності як важливого складника її правової природи. Зокрема, у редакційних матеріалах Генеральної асамблеї членів палат нотаріусів Міжнародного союзу нотаріусів зазначається, що нотаріат ґрунтується на поєднанні ідей суспільного служіння з правовими нормами, які визначають порядок його функціонування, а базові принципи діяльності нотаріусів відображають їх соціальне й юридичне призначення як гарантів правової визначеності, неупередженості та незалежності. Професійна діяльність нотаріусів має здійснюватися на основі високого рівня компетентності та дотримання професійних стандартів, що передбачає

постійне оновлення знань у галузі права і нотаріату. Водночас підкреслюється обов'язок створення належних організаційних і технологічних умов для ефективного виконання нотаріальних функцій. У своїй практиці нотаріуси мають керуватися принципами поваги, солідарності та співпраці, сприяти обміну професійним досвідом і брати активну участь у розвитку професійної спільноти. Окремо наголошується на необхідності дотримання засад чесної конкуренції, утримання від рекламних практик, демпінгу чи використання посередників, а також на обов'язку зберігати нейтральність і не впливати на вибір клієнтом нотаріуса, гарантуючи свободу такого вибору [4].

Н. Манойло у своїй науковій роботі зазначає, що нотаріат як правовий інститут і вид професійної діяльності ґрунтується на базових принципах, які зумовлюють його суспільну значущість та місце у формуванні демократичної правової держави. Авторка підкреслює, що ці засади відображають органічне поєднання правових, етичних і філософських елементів, які забезпечують стійкість, прозорість і надійність правових відносин. Нотаріуси розглядаються як незалежні гаранті законності та юридичної визначеності, діяльність яких спрямована на запобігання правовим конфліктам, надання доказової сили документам і підтримання стабільності суспільного життя. Особлива увага приділяється вимогам до професійної поведінки нотаріуса, що передбачають високий рівень компетентності та дотримання етичних принципів, зокрема неупередженості, конфіденційності та відповідальності за результати своєї роботи. Водночас наголошується на ролі нотаріату у формуванні правосвідомості громадян і зміцненні довіри до правових інститутів. Нотаріуси, за таким підходом, виступають посередниками між державою та громадянами, забезпечуючи узгодження інтересів і реалізацію засад справедливості у правовідносинах [5].

Отже, філософсько-правові засади адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності відіграють важливу роль у впорядкуванні правовідносин у демократичному суспільстві та визначають ціннісні орієнтири функціонування нотаріату. Сучасний нотаріат виконує ключову функцію забезпечення правової визначеності, стабільності цивільного обороту й ефективного позасудового захисту прав та законних інтересів осіб. Розвиток міжнародних стандартів і цифрових технологій зумовлює необхідність оновлення традиційних підходів до організації нотаріальної діяльності та її адміністративно-правових засад. Значне місце у цьому процесі посідає деталізація законодавчих положень через підзаконні акти, що спрямовані на контроль якості нотаріальних послуг, дотримання професійних стандартів і належну організацію роботи нотаріусів. Водночас концептуальні та програмні документи формують стратегічне бачення розвитку нотаріату як єдиного, професійно самоврядного інституту з високим рівнем суспільної довіри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Philosophy of Law. Published in the International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition), edited by James D. Wright, Elsevier Ltd, 2015. The encyclopedia is a collaborative effort of scholars and contributors from various countries, overseen by Elsevier, a publishing company headquartered in the Netherlands. 2015. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/philosophy-of-law>
2. Про затвердження Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства : Наказ Міністерства юстиції України; Порядок від 17 лютого 2014 № 357/5. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0298-14>
3. Концепція реформування органів нотаріату в Україні. Затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 24 грудня 2010 року, № 3290/5. Відомості Верховної Ради України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3290323-10>.
4. Principles of Notarial Ethics. (2004) .Approved by the General Meeting of Member Chambers of Notaries of the UINL. Mexico City, Mexico – 17th October 2004. International Union of Notaries. URL: <https://www.uinl.org/en/principios-de-deontologia>
5. Manoilo N. Notary as a subject of formation of a postmodern civil-legal society. Postmodern Openings. 2022. Том 13. № 4. Р. 531-547. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/13.4/531>.